

โครงการออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์และนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี

กรรณ สุวรรณโน

หลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

kan.suwanno@gmail.com

วนิดา พึ่งสุนทร

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

ปัตตานีในอดีตนั้นเป็นที่ตั้งของรัฐหรือเมืองที่สำคัญและเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งบนคาบสมุทรมลายู ประวัติศาสตร์อันยาวนานของปัตตานีก่อให้เกิดชนบประเพณีวัฒนธรรมอันมีลักษณะเฉพาะในหลากหลายแง่มุมหลากหลายมิติ การเผยแพร่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมปัตตานีภายใต้หัวข้อ “โครงการออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์และนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี” นั้นเห็นสมควรที่จะศึกษาและรื้อฟื้นเอารูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของปัตตานีมาใช้เป็นภาพสะท้อนความมี “ตัวตน” ในหน้าประวัติศาสตร์และการดำรงอยู่ของ “วัฒนธรรม” อันแสดงออกผ่านรูปแบบทาง “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมลายูปัตตานี” ซึ่งเป็นผลผลิตจากพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า การศึกษาถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมท้องถิ่นมลายูปัตตานีแบบจารีตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นได้รับการศึกษาวิจัยอย่างจำกัด และเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่มรดกทางสถาปัตยกรรมลักษณะดังกล่าวนี้ในวันจะเสื่อมสลายไป นอกจากนี้ยังปรากฏสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะร่วมกันในเชิง “แบบแผนทางสถาปัตยกรรม” ในพื้นที่รัฐกลันตันและรัฐตรังกานูประเทศมาเลเซีย (มลายูฝั่งตะวันออกตอนเหนือ) ซึ่งสามารถใช้ศึกษาเปรียบเทียบกับสถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีแบบจารีตได้อันเนื่องมาจากเหตุผลในแง่มิติทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์ที่มีปฏิสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน ความมุ่งหมายของการศึกษานี้ต้องการทดลองวางผังและออกแบบสถาปัตยกรรมในโครงการ “ศูนย์ประวัติศาสตร์และนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี” โดยการประยุกต์เอาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมลายูปัตตานีมาใช้ในการออกแบบและการวางผังอาคารซึ่งมีบรรทัดฐานที่เหมาะสมต่อการใช้งานและสอดคล้องกับสภาพบริบทในสังคมปัจจุบัน โดยมีพื้นฐานมาจากการศึกษาค้นคว้าถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมลายูปัตตานีแบบจารีต ตลอดจนศิลปสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: มลายู, ปัตตานี, สถาปัตยกรรมแบบจารีต, ศูนย์นิทรรศการ, ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

Urban Morphology for Development of Creative District Bangrak, Bangkok

kan suwanno

Master of Architecture in Thai Architecture
Faculty of Architecture, Silpakorn University

Wanida Phungsoonthorn

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

Pattani in the past was the location of one of the oldest and most important states or cities on the Malay Peninsula. The long history of Pattani has created a unique tradition of culture in many aspects and many dimensions. Dissemination of Pattani history and culture under the heading "Design project of the Pattani Historical and Culture Exhibition Hall" Deems appropriate to study and revive Pattani's unique architectural styles as a reflection of the "identity" in the history and existence of the "culture" expressed through the form "Pattani Malay Architecture" is a product of valuable cultural development. The study of traditional Pattani Malay architectural styles from the past until the present has received limited research. And it is very regretful that such architectural heritage will deteriorate day by day. In addition, the architecture appears to be common in terms of "Architectural pattern" in Kelantan and Terengganu State, Malaysia (Northeastern Malay), which can be used to compare with traditional Pattani Malay architecture due to the reason in terms of cultural dimensions and historical relationships that have been interacting for a long time. The purpose of this study is to experiment with the planning and architectural design of the project. "The Pattani History and Cultural Exhibition" by applying the identity of Pattani Malay vernacular architecture to the design and planning of buildings with utility suitable for use with the current social context. Which is based on the study of Pattani Malay vernacular architectural style including related arts and architecture

Keyword: Malay, Pattani, Traditional Architecture, Exhibition Hall, History & Culture

1. บทนำ

ปัตตานีในอดีตนั้นเป็นที่ตั้งของรัฐหรือเมืองที่สำคัญและเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งบนคาบสมุทรมลายู ภูมิภาคประเทศบริเวณนี้มีปัจจัยเหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐาน มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ตำแหน่งที่ตั้งอยู่บนแนวเส้นทางการค่านานาชาติทางทะเลระหว่างจีนและอินเดีย มีพัฒนาการเชิงสังคมจาก “เมืองโบราณ” จนกระทั่งกลายเป็น “รัฐ” ในฐานะเมืองที่สำคัญแห่งหนึ่ง มีการเปิดรับเอาผู้คนและวัฒนธรรมจากภายนอก จนทำให้สภาพสังคมปัตตานีนั้นกลายเป็นสังคมที่มีความมั่งคั่งและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ปัตตานีตั้งอยู่บนตอนล่างของคาบสมุทรมลายูอันเป็นรอยต่อของการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญสองวัฒนธรรมสำคัญ ได้แก่ วัฒนธรรมของชาวมลายู และวัฒนธรรมไทยของชาวสยามซึ่งจนก่อให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นอื่นๆของประเทศไทย

ปัจจุบันความสนใจศึกษาทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมปัตตานีกระจายตัวออกไปในวงกว้าง หากแต่องค์ความรู้ในมิติทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องมักอยู่อย่างกระจัดกระจายตามแหล่งต่างๆ ทั้งยังไม่มีหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนหรือทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้เหล่านี้โดยตรง จึงทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมปัตตานีหรือการเข้าถึงข้อมูลหรือหลักฐานต่างๆ นั้นเป็นไปด้วยความไม่สะดวกลำบากต่อการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ จึงเห็นควรจัดให้มีองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ และองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ตลอดจนเป็นตัวกลางในการทำงานเชิงศูนย์กลางจัดการแลกเปลี่ยนการจัดการเผยแพร่องค์ความรู้ต่อผู้สนใจได้อย่างเหมาะสม

เช่นเดียวกัน “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมลายูปัตตานี” นั้นเป็นผลผลิตจากพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า การนำเสนอประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมปัตตานีภายใต้หัวข้อ “โครงการออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์และนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี” จึงเห็นสมควรที่จะศึกษาและรื้อฟื้นนำเอารูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของปัตตานีนำมาใช้เป็นภาพสะท้อนความมีตัวตนทางประวัติศาสตร์และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม นอกจากสถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยแล้วยังปรากฏอาคารสาธารณะในรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมลายูปัตตานีแบบจารีตที่ ที่สามารถใช้เป็นต้นแบบศึกษาถึงรูปแบบและโครงสร้างสถาปัตยกรรมท้องถิ่นปัตตานีได้ดี นอกจากนี้ยังปรากฏสถาปัตยกรรมที่ร่วมลักษณะทางวัฒนธรรมในพื้นที่รัฐ กลันตันและรัฐตรังกานูประเทศมาเลเซีย ที่สามารถใช้ศึกษาเปรียบเทียบกับสถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีได้อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์และมิติทางวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน

ความมุ่งหมายของการศึกษานี้ต้องการทดลองวางผังและออกแบบสถาปัตยกรรมในโครงการ “ศูนย์ประวัติศาสตร์และนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี” โดยการประยุกต์เอาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมลายูปัตตานีมาใช้ในการออกแบบและการวางผังอาคารซึ่งมีอรรถประโยชน์เหมาะสมต่อการใช้งานและสอดคล้องกับสภาพบริบทในสังคมปัจจุบัน โดยมีพื้นฐานมาจากการศึกษาค้นคว้าถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมลายูปัตตานีแบบจารีต ตลอดจนศิลปสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง

รูปภาพที่ 1: มัสยิดวาตีอัลฮุสเซ็น สถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีแบบจารีต
(ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย)

2. วัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบ แนวความคิด สถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีแบบจารีตตลอดจนศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องในวัฒนธรรมมลายูคาบสมุทรตอนเหนือ (ปัตตานี กลันตัน และตรังกานู)
2. เพื่อทดลองออกแบบและวางผังสถาปัตยกรรมร่วมสมัยโดยนำรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีแบบจารีตมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอาคารสาธารณะที่มีอรรถประโยชน์ใช้สอยสอดคล้องต่อกิจกรรมและสภาพสังคมในปัจจุบัน

3. ขอบเขตการศึกษา

1. ศึกษาศิลปะสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมมลายูปัตตานี
2. ออกแบบและวางผังบริเวณของโครงการให้เหมาะสมกับกิจกรรมและพื้นที่ใช้สอย
3. ออกแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในผังบริเวณ ได้แก่ หอประวัติศาสตร์ หอเกียรติยศการจัดแสดงศิลปวัฒนธรรม รูปแบบต่างๆ ห้องประชุมสัมมนา ห้องสมุด และสำนักงาน ฯลฯ

4. ขั้นตอนการศึกษาและดำเนินงาน

การศึกษาว่าผู้ศึกษาแบ่งขั้นตอนการศึกษาและออกแบบไว้เป็น 3 ส่วน ได้แก่

- 1) การศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร โดยศึกษาและกำหนดกรอบข้อมูลที่จำเป็นต่อกระบวนการออกแบบ แบ่งออกเป็น 3 หมวด ได้แก่
 - 1.1 ศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีแบบจารีตเพื่อนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบเพื่อการออกแบบสถาปัตยกรรมและการวางผังโครงการ
 - 1.2 ศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมปัตตานีเพื่อนำไปสู่การกำหนดพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการรูปแบบต่างๆ อันเป็นหัวใจหลักของโครงการ
 - 1.3 ศึกษาและกำหนดรูปแบบของโครงการเพื่อนำไปสู่การหากิจกรรมและพื้นที่ใช้สอยที่เกิดขึ้นภายในโครงการอันเป็นพื้นฐานในกระบวนการออกแบบ
- 2) เก็บข้อมูลภาคสนามศึกษาความเป็นไปได้ของพื้นที่ตั้งโครงการ การเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ ตลอดจนปัจจัยทางสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการออกแบบสถาปัตยกรรมและโครงการ
- 3) กระบวนการออกแบบ
 - 3.1 กำหนดแนวความคิดในการออกแบบโครงการ
 - 3.2 ทำแบบร่างขั้นต้น
 - 3.3 การพัฒนาแบบและผลงานออกแบบขั้นสุดท้าย

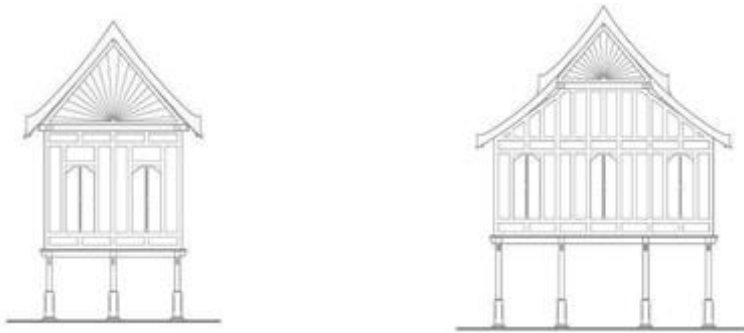
5. การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมลายูปัตตานีลักษณะจารีต

จากการศึกษาสามารถจำแนกสถาปัตยกรรมแบบจารีตมลายูปัตตานีได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) เรือน และ 2) อาคารสาธารณะ

1) เรือน

ท่ามกลางความหลากหลายนั้นรูปแบบที่นับว่าเก่าแก่และเป็นลักษณะพื้นฐานของเรือนมลายูนับรู้จักกันในชื่อ “Rumah Bumbung Panjang” หรือ “เรือนหลังคายาว” เรือนหลังคายาวนั้นมี “แม่เรือน” หรือรูปแบบโครงสร้างพื้นฐานของเรือน 2 แบบคือ 1) “Rumah Tieng Enam” (แม่เรือน 6 เสา) และ 2) “Rumah Tiang Dua Belas” (แม่เรือน 12 เสา) เป็นฉันทลักษณ์ของเรือนมลายูจารีตแบบพื้นฐานที่เก่าแก่ที่สุดและธรรมดาที่สุดที่นิยมสร้างกันในรัฐกลันตัน และตรังกานู (รวมถึงปัตตานีด้วย:ผู้วิจัย) บนคาบสมุทรมาลายูตอนเหนือ ฉันทลักษณ์และองค์ประกอบอาคารของเรือนหลังคายาวเหล่านี้แสดงออกถึงรูปแบบและลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรม โดยทั่วไปแล้วเรือนแบบจารีตในรัฐกลันตันและตรังกานูนับมีพื้นฐานมาจากแม่เรือน 12 เสา (Rumah Tiang Dua Belas) ¹

¹ Zumahiran Kamarudin (2015)

รูปภาพที่ 2: “แม่เรือน 6 เสา” (Rumah Tieng Enam) และ “แม่เรือน 12 เสา” (Rumah Tieng Dua Belas)
(ที่มา : ปรับปรุงจากการศึกษาของ Suzana Said (2008))

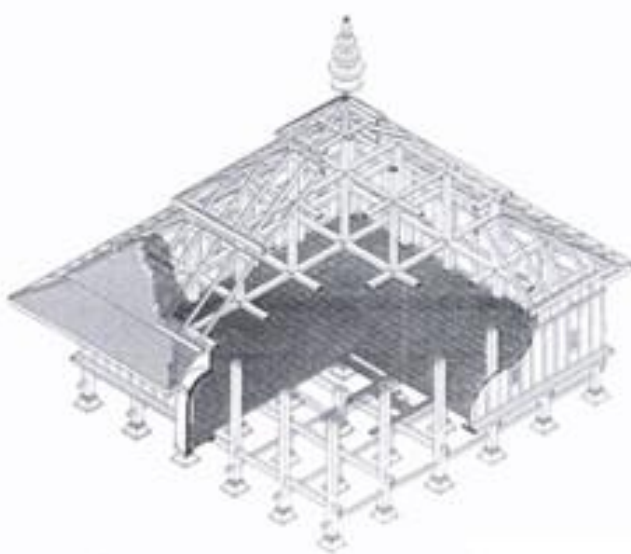
การขยายแม่เรือนและการต่อเรือนขยายเป็นการก่อสร้างต่อเรือนเพิ่มเติมเพื่อขยายพื้นที่การใช้งาน สำหรับรองรับครอบครัวขยายที่มีการเติบโตตามลักษณะวิถีชีวิตของชาวมลายู โดยพบรูปแบบการขยายเรือนในพื้นที่รัฐมลายูชายฝั่งตะวันออกตอนเหนือในลักษณะต่างๆ เช่น การขยายห้องเรือนทางยาว การต่อระเบียงซ้ายขวาของเรือน การต่อเรือนขนาน-เรือนขวางในลักษณะต่างๆ

รูปภาพที่ 3: การต่อขยายเรือนในรูปแบบต่างๆ
(ที่มา : ปรับปรุงจากการศึกษาของ Suzana Said (2008))

2) อาคารสาธารณะ

ในส่วนของอาคารสาธารณะในรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมลายูปัตตานีแบบจารีตนั้นมีลักษณะพื้นฐานทางฉันทลักษณ์คล้ายคลึงกับ “เรือน” แต่มีความแตกต่างในทางองค์ประกอบ รูปแบบ และโครงสร้างที่จำเป็นต้องรองรับขนาดของอาคารและความต้องการการใช้พื้นที่ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากการการใช้พื้นที่ในเรือน เช่น การใช้พื้นที่ภายในอาคารมัสยิดที่มีขนาดพื้นที่กว้างขวางกว่าเรือนที่อยู่อาศัย ทั้งนี้ความต้องการดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดพัฒนาการในเชิงโครงสร้างในการแก้ปัญหาการมี “เสาร่วมใน” ซึ่งเป็นการทำลาย “space” ขนาดใหญ่โดยในกรณีตัวอย่างที่ยกมามีลักษณะร่วมดังกล่าว 3 หลัง คือ 1) มัสยิดวาดีอัลฮูเซ็นจังหวัดนราธิวาส 2) มัสยิดอวาร์จังหวัดปัตตานี 3) มัสยิดกำแพงทวนเกษมมานันรัฐตรังกานู มีการใช้โครงหลังคา ในลักษณะ “ช่อไขว้” เพื่อรับเสาดักตาหลังคาแทนการใช้เสาร่วมในซึ่งเป็นกรรมวิธีที่ไม่นิยมทำในอาคารสาธารณะในวัฒนธรรมมาเลย์ถิ่นอื่นๆ นอกจากนั้นแล้วกรณีศึกษาทั้ง 3 หลังดังกล่าวยังมีระบบโครงสร้างพื้นที่มีลักษณะสอดคล้องกัน ได้แก่ 1) การใช้พริ้งขนาดใหญ่ในการสร้างความแข็งแรงของโครงสร้างรัดอาคารในระดับพื้นซึ่งในพัฒนาการทางอาคารชั้นหลังได้ลดความสำคัญของพริ้งลงโดยการใช้ “รอดทางยาว” เข้ามาทำหน้าที่เสริมความแข็งแรงแทนที่ “พริ้ง” ซึ่งกลายมาเป็นองค์ประกอบรองในการเก็บความเรียบร้อยของกรอบพื้นและรองรับฝ้าผนังเท่านั้น และ 2) การใช้ชุดตงแล้วไม่ประกบตงโดยแบ่งพื้นออกเป็นห้องๆ เล็กๆ โดยใช้ไม้พื้นกระทุ้ง “ปา” ของตงแล้วใช้ไม้ประกบตงตีปิดทับลงไปอีกทีเพื่อปิดบังรอยต่อไม้พื้น

รูปภาพที่ 4: การใช้โครงสร้างแบบ “ช่อไขว้” เพื่อรับโครงสร้างหลังคา Span กว้าง แทนเสาร่วมใน
(ที่มา : Mohamad Tajuddin, Mohamad Rasdi, (2015)

ในการศึกษาสถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีแบบจารีตนั้นพบว่าการจะนำรูปแบบของอาคารลักษณะแบบจารีต(ซึ่งมีลักษณะเป็นอาคารไม้ขนาดเล็กมาใช้กับงานออกแบบอาคารขนาดใหญ่เช่นอาคารพิพิธภัณฑ์ในโครงการออกแบบ “ศูนย์ประวัติศาสตร์และนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี” นั้น มีความแตกต่างทางมิติทางกายภาพของสถาปัตยกรรมที่จะส่งผลในเชิงปริมาตร (scale) อันจะนำมาซึ่งปัญหาในเชิง “สัดส่วน” ที่เกิดขึ้น ในชั้นการออกแบบสถาปัตยกรรมนั้นผู้ศึกษาจึงได้ใช้วิธี “หยิบยืม” รูปแบบของทรงหลังคาในงานสถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีแบบจารีตซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) หลังคาทรงป็นหยายอด (bumbung meru) 2) หลังคาทรงป็นหยาย (bumbung lima) 3) หลังคาทรงจั่ว (bumbung pemeleh) มา

ประยุกต์ใช้กับอาคารต่างๆภายในโครงการ นอกจากนี้ยังมีการนำรูปแบบของผนังเปลี่ยนแบบลูกฟูกปะกน และ รูปแบบช่องเจาะแบบกึ่งวงจันทันซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในสถาปัตยกรรมปัตตานี-กลันตันมาประยุกต์ใช้ในงานออกแบบอาคารต่างๆอีกด้วย

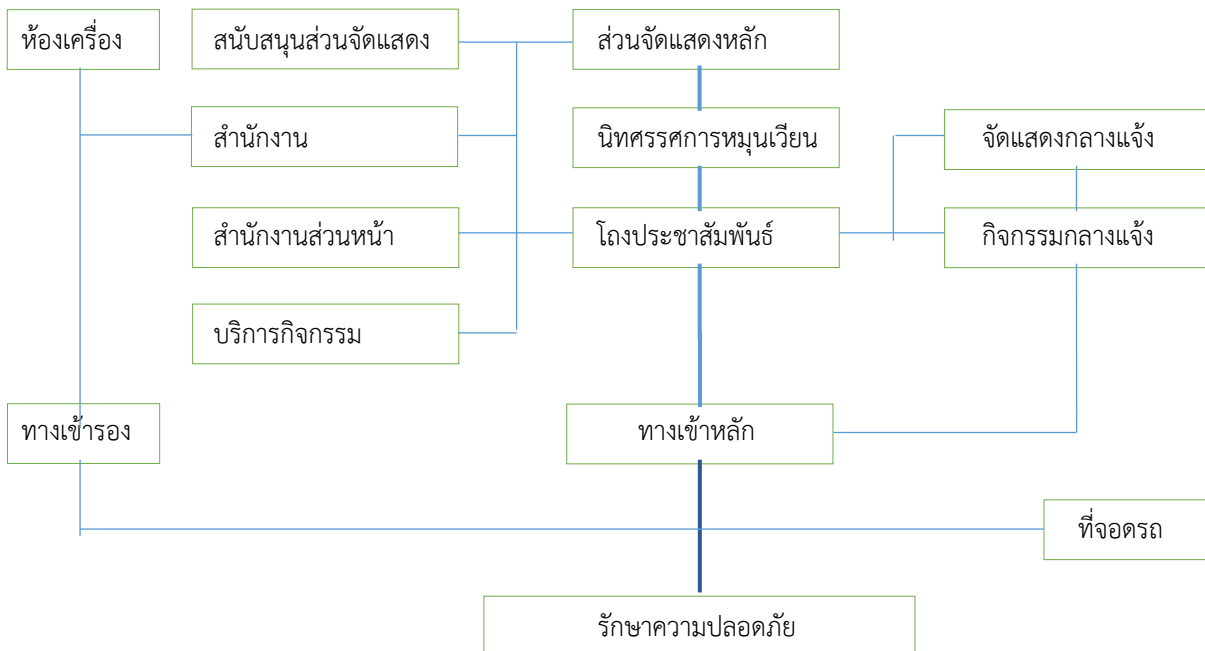
6. การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมปัตตานี

ส่วนนี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์และขอบเขตของปัตตานีในบริบททางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อนำไปใช้กำหนดเนื้อหาในโครงการที่ต้องการนำเสนอเพื่อนำไปสู่การกำหนดพื้นที่ใช้งาน พื้นที่ใช้สอยของโครงการและรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ได้โดยใช้เทคนิคในการนำเสนอหรือจัดแสดงในรูปแบบที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับเนื้อหาหรือเรื่องราวที่ต้องการสื่อ เช่น หุ่นจำลองขนาดใหญ่ประกอบเสียงบรรยายที่แสดงถึงที่ตั้ง และสภาพเมืองปัตตานีในอดีต ฯลฯ เพื่อให้ผู้ชมได้เห็นภาพและรู้จักปัตตานีในแง่มุมต่างๆ ได้ชัดเจนขึ้น

1) ในส่วนของประวัติศาสตร์นั้นได้กำหนดเป้าหมายให้ผู้ชมเข้าใจในภาพรวมโดยสรุปของประวัติศาสตร์ปัตตานี เน้นการนำเสนอตามลำดับเวลา โดยแบ่งออกเป็นยุคสมัยต่างๆ มีพื้นที่ใช้สอยอันเกิดจากกิจกรรมการจัดแสดงส่วนประวัติศาสตร์ 514 ตร.ม

2) สำหรับส่วนของศิลปะประเพณีและวัฒนธรรมนั้น มีเป้าหมายที่ต้องการนำเสนอผู้ชมให้รู้จักปัตตานีในฐานะบ้านหลอมทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดผลผลิตทางวัฒนธรรมอันหลากหลายในแง่มุมต่างๆ สมควรได้รับการเผยแพร่และอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบไป มีพื้นที่ใช้สอยอันเกิดจากกิจกรรมการจัดแสดงในส่วนนี้รวมพื้นที่รับรองการขยายตัว 20% คิดเป็นพื้นที่จัดแสดงส่วนวัฒนธรรม 875.64

8. การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของส่วนประกอบโครงการ

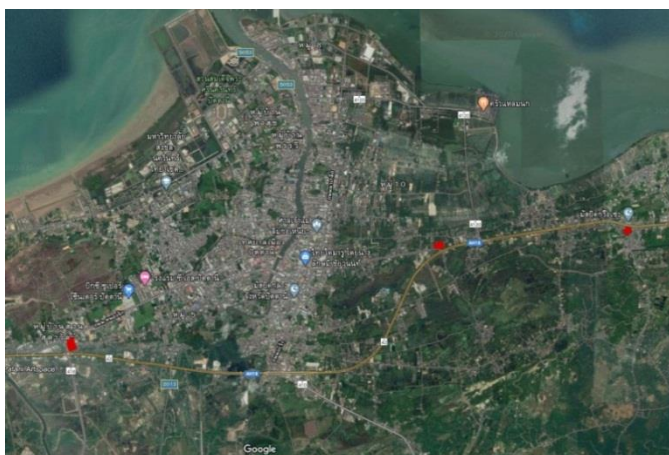

แผนภูมิที่ 1 : ความสัมพันธ์ระหว่างฟังก์ชันต่างๆภายในโครงการ
(ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย)

9. การศึกษาและเลือกตำแหน่งที่ตั้งโครงการ

การเลือกที่ตั้งโครงการเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการนำความสำเร็จมาสู่โครงการ ทั้งในแง่ศักยภาพโครงการที่สามารถดึงดูดผู้ชมเข้าสู่โครงการ และในแง่ความเหมาะสมและส่งเสริมต่อสถาปัตยกรรม การเลือกทำเลที่ตั้งและวัตถุประสงค์ของโครงการที่เป็นทั้งศูนย์กลางของการเผยแพร่ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมปัตตานีและความเป็นศูนย์กลางที่เชื่อมต่อไปยังแหล่งประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประเด็นที่เป็นศูนย์ประวัติศาสตร์ การพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการต้องสนองต่อประโยชน์ใช้สอยทางกายภาพและความหมายเชิงสัญลักษณ์ รวมทั้งสอดคล้องกับผังเมืองและการพัฒนาอื่นๆจึงเป็นข้อสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการ ในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดปัตตานีนั้นมีทำเลที่เหมาะสมต่อโครงการที่ลักษณะเข้าเกณฑ์เบื้องต้นสมควรนำมาพิจารณาเป็นสถานที่ก่อสร้างศูนย์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี 3 ทำเล ได้แก่

- 1) บริเวณถนนหนองจิก ตำบลรูสะมิแล พื้นที่ประมาณ 15,425 ตร.ม.(9.6ไร่)
- 2) บริเวณถนนเลี้ยวเมืองทางหลวงแผ่นดินสาย 42 ตำบลบานา พื้นที่ประมาณ 16,804 ตร.ม.(10.5ไร่)
- 3) บริเวณถนนเลี้ยวเมืองทางหลวงแผ่นดินสาย 42 ตำบลบานา พื้นที่ประมาณ 16,804 ตร.ม.(10.5ไร่)

รูปภาพที่ 5: แสดงตำแหน่งตัวเลือกที่ตั้งโครงการทั้ง 3 ที่ตั้ง

(ที่มา : www.google.co.th/maps เข้าถึงข้อมูลออนไลน์เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2563)

ผลการพิจารณาตามเกณฑ์การให้คะแนนสามารถสรุปพื้นที่ตั้งโครงการศูนย์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมปัตตานีได้ดังที่ตั้งทางเลือกที่ 2 ที่ดินเปล่าตำบลบานา อ.เมืองจังหวัดปัตตานีบริเวณห้วงระหว่างถนนรามโกมุท และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 42 พื้นที่ประมาณ 16,804 ตร.ม. (10.5 ไร่) ข้อดี : ที่ดินมีขนาดใหญ่กว่าทางเลือกอื่น สถานที่ตั้งไม่ไกลจากพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ไม่ไกลจากชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย

รูปภาพที่ 6 : แสดงที่ตั้งโครงการและ Zone ต่างๆภายในโครงการ
(ที่มา : www.google.co.th/maps เข้าถึงข้อมูลออนไลน์เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2563)

10. การศึกษาวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ

- 1) ลักษณะกายภาพที่ตั้ง
 - a. ที่ดินเปล่าหัวมุมระหว่างถนนรามโกมุท และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 42 พื้นที่ประมาณ 16,804 ตร.ม.(10.5ไร่) บริเวณนี้มีลักษณะที่เป็นทุ่งนาเก่าที่ปัจจุบันได้รับการพัฒนาจัดสรรเป็นพื้นที่ขยายรองรับความเจริญเติบโตของเมืองในด้านต่างๆ เช่น สถานีขนส่ง ศูนย์การค้า ศูนย์การศึกษา แม้กระทั่งที่ดินสำหรับจัดสรรโครงการที่อยู่อาศัยใหม่ๆ ความแออัดของพื้นที่มีน้อย แต่ไม่ไกลจากความเจริญในจังหวัด ที่ตั้งโครงการมีขอบเขตดังนี้ ด้านทิศตะวันออกติดที่ดินเอกชน ด้านทิศใต้ติดถนนรามโกมุทกว้าง 15 เมตร และแนวเขตทางหลวงแผ่นดินสาย 42 กว้างมากกว่า 20 เมตร ด้านทิศตะวันตกติดที่ดินเอกชน ด้านทิศเหนือติดที่ดินเอกชน
- 2) ลักษณะภูมิประเทศ
 - a. เป็นที่ดินดอนน้ำท่วมไม่ถึงเพราะมีการถมที่ดินซึ่งเคยเป็นที่ดินเพื่อการกสิกรรมมาก่อน
- 3) ลักษณะภูมิอากาศ
 - a. อากาศแบบร้อนชื้น ภูมิอากาศในภาคใต้มีความชื้นสูงมีฝนตกชุกเกือบตลอดทั้งปี
- 4) สาธารณูปโภค สาธารณูปการ
 - a. การบริการไฟฟ้า ประปา และโทรคมนาคมมีความสะดวกเพราะอยู่ไม่ไกลจากย่านตัวเมือง การคมนาคมขนส่งทำได้สะดวกเข้าถึงได้หลายทาง มีรถสาธารณะ-รถประจำทางผ่านที่ตั้งโครงการ
- 5) Zoning และศักยภาพของพื้นที่
 - a. Zone A ควรจัดสรรเป็นส่วนทางเข้าโครงการ
 - b. Zone B เป็นพื้นที่ภายในโครงการส่วนแรก que เข้าถึง เหมาะสำหรับการจัดสรรเป็นส่วนที่ค่อนข้างเป็นสวนสาธารณะ

- c. Zone C เป็นพื้นที่ที่ public สมควรจัดให้เป็น zone ที่ผู้ติดต่อกับภายนอกถูก screen มาแล้วชั้นหนึ่ง
- d. Zone D ควรจัดให้เป็น Zone ที่เข้าถึงยากที่สุด สงวนไว้สำหรับกิจกรรมที่เป็นส่วนตัวสำหรับโครงการ ด้านการรักษาความปลอดภัยควรจัดให้มีรั้วมิดชิดจากพื้นที่ข้างเคียง

11. แนวความคิดในการออกแบบ

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่า “ประวัติศาสตร์” , “ศิลปวัฒนธรรม” และ “มลายูปัตตานี” จะมีความหมายดังนี้ “ประวัติศาสตร์” หมายถึง วิชาว่าด้วยเหตุการณ์ที่เป็นมาหรือเรื่องราวของประเทศชาติเป็นต้นตามที่บันทึกไว้เป็นหลักฐาน “ศิลปวัฒนธรรม” หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นเองไม่ว่าจะเป็น การละเล่น การแสดง การร้องเพลง พฤติกรรม และบรรดาผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ไม่ว่าจะเป็งานด้านจิตรกรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนความคิด ความเชื่อ ความรู้ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม “มลายูปัตตานี” หมายถึง กลุ่มมลายูชาติพันธ์หนึ่งซึ่งมีระบบสังคม วัฒนธรรม มีดินแดน มีฐานะเป็นรัฐในอดีต ปัจจุบันเชื้อชาติมลายูมีฐานะเป็นประชาชนไทยกลุ่มหนึ่ง

นอกเหนือจากความหมายตรงตัวของคำเหล่านั้นแล้วยังมี “ภาพ” หรือ “นัยยะ” ในทางความรู้สึกที่แฝงอยู่ด้วยเช่น คำว่า

“ประวัติศาสตร์” นั้นสำหรับชาวปัตตานีนั้นประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจอย่างที่สุด

“ศิลปวัฒนธรรม” นั้นแฝงไว้ด้วยความงามของขนบธรรมเนียมจารีตที่มีเสน่ห์ และคำว่า

“มลายูปัตตานี” นั้นหมายถึงตัวตนในเชิงชาติพันธ์ , ความเป็นตัวของตัวเอง

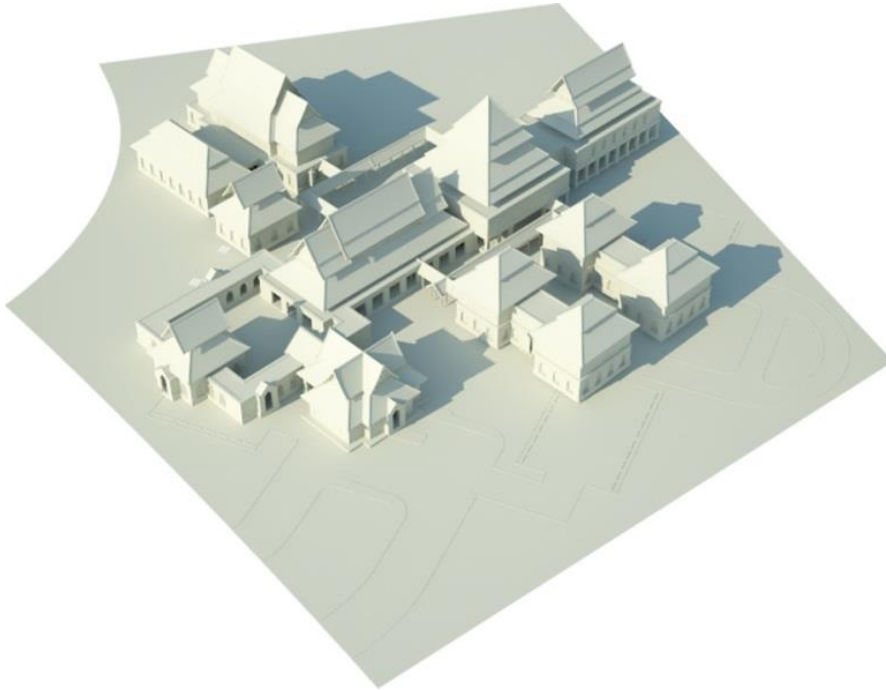
เมื่อนำ Keyword จากคำทั้งสามมาพิจารณาตีความจากมโนธรรมจึงได้กลายมาเป็นนิยามทางจิตทรรศคุณลักษณะหรือรูปธรรมได้ดังนี้

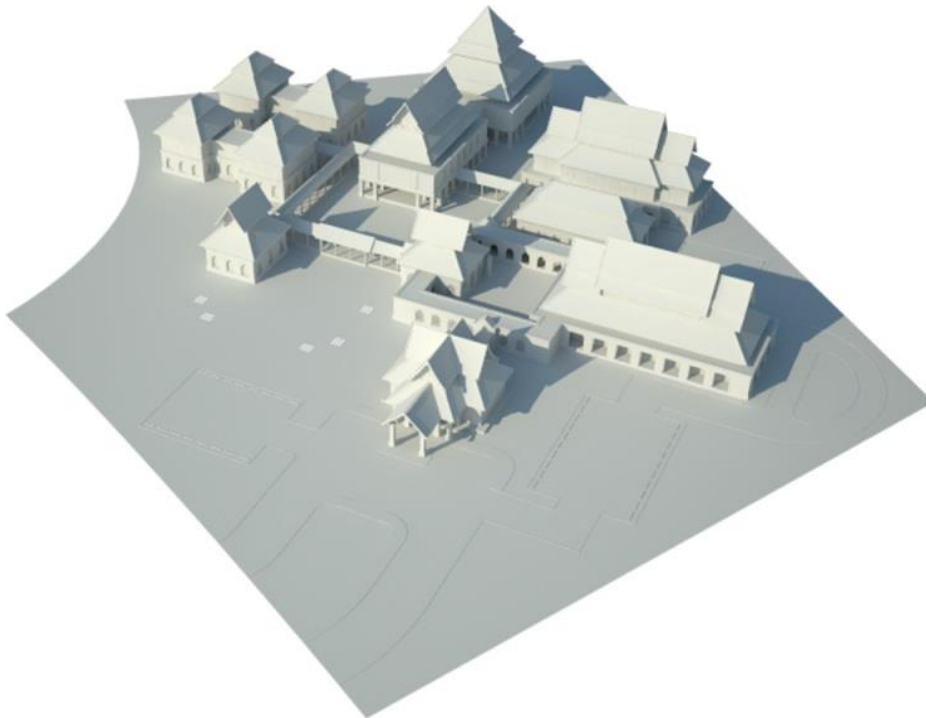
แผนภูมิที่ 2 : แนวความคิดในการออกแบบโครงการ

(ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย)

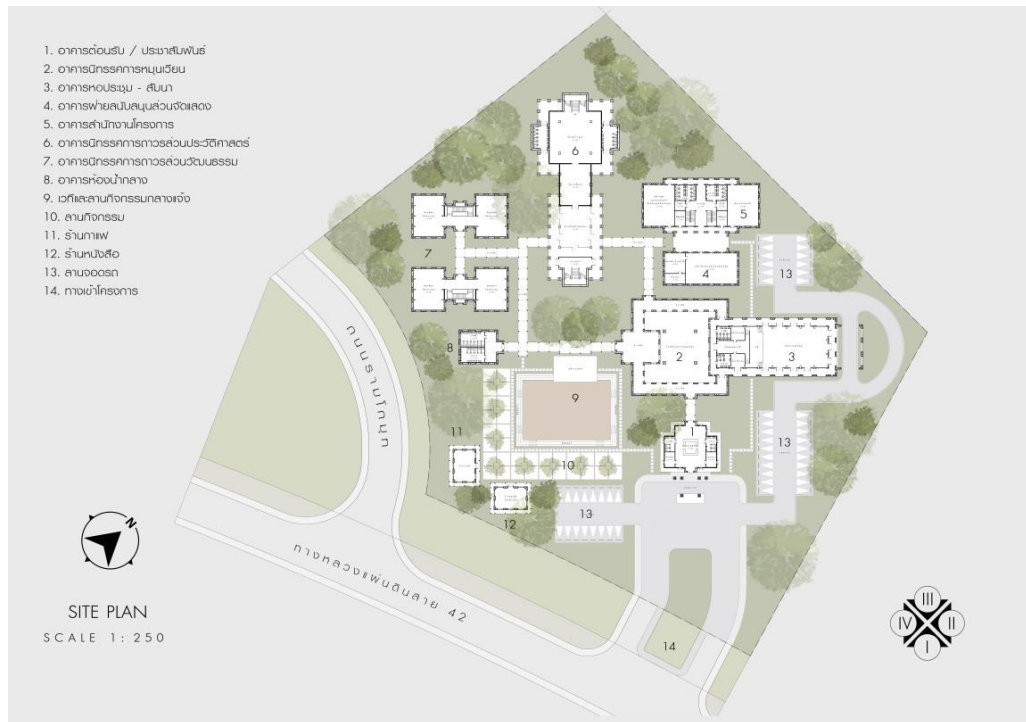
ทางเลือก 2 ลักษณะเพื่อนำมาวิเคราะห์หาข้อดีข้อด้อยของแต่ละแบบนำไปสู่การตัดสินใจเลือกแบบและนำไปพัฒนาต่อไป โดยแบบที่ 1 มีการวางผังอาคารในลักษณะที่มีความสัมพันธ์แบบตั้งฉากแนวนอนหน้าโครงการ เน้นความสมดุลในแกนฉากเพื่อความสง่างาม ในขณะที่แบบที่เน้นการวางผังของกลุ่มอาคารให้มีการบิดแกนในภาพรวมให้เกิดความสัมพันธ์กับรูปที่ดิน ผลการพิจารณาเห็นว่าแบบที่ 2 มีความน่าสนใจมากกว่าในเชิงมุมมองและการใช้พื้นที่ดิน จึงเลือกเอาแบบที่ 2 ไปพัฒนาแบบต่อไป

รูปภาพที่ 7 : ทางเลือกการวางผังโครงการในลักษณะที่ 1
(ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 8 : ทางเลือกการวางผังโครงการในลักษณะที่ 2
(ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 9: ผังพื้นที่ 1
 (ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 10 : ผังพื้นที่ 2
 (ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 11 : รูปตั้ง 1
(ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 12 : รูปตั้ง 2
(ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 13 : ทศนิยมภาพของโครงการ 2
(ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย)

12. สรุปผลการศึกษา

โครงการศูนย์ประวัติศาสตร์และนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีนับว่าเริ่มจากการตั้งคำถามต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นปัตตานีที่มีข้อสังเกตว่ามีบ้างมีรูปแบบที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมชาวเคียง(ไทยและมลายู) และขณะเดียวกันบ้างก็มีส่วนที่ไม่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมชาวเคียงหรือแม้กระทั่งยากจะอธิบายถึงความสัมพันธ์กันในเชิงรูปแบบของสถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีเอง

จากการศึกษาจึงพบว่าการศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นปัตตานีที่ผ่านมาเน้นมักให้ความสำคัญกับสถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาแล้ว (เรือนไทยมุสลิมอิทธิพลตะวันตก) และละเอียดที่จะกล่าวถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบจารีต ซึ่งมีรูปแบบและลักษณะบางประการละม้ายกับสถาปัตยกรรมมลายูในประเทศเพื่อนบ้าน หรือในขอบเขตที่กว้างกว่านั้นมีลักษณะร่วมบางประการกับสถาปัตยกรรมในภูมิภาคซึ่งวิวัฒนาการมาจากสภาพแวดล้อมดินฟ้าอากาศ ขนบธรรมเนียมวิถีชีวิต ตลอดจนความเชื่อความศรัทธา

การศึกษาในกรณีเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบจารีตมลายูปัตตานีโดยเฉพาะเรือนลักษณะจารีตนั้นพบความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมแบบจารีตในสถาปัตยกรรมลักษณะเรือนกับสถาปัตยกรรมแบบจารีตในลักษณะอาคารสาธารณะ แม้กระทั่งความสัมพันธ์บางประการกับเรือนพื้นถิ่นมลายูปัตตานีในชั้นหลัง(เรือนอิทธิพลตะวันตก) ผู้วิจัยจึงต้องการให้บันทึกความรู้และข้อคิดเห็นต่อองค์ความรู้สถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีอย่างจารีตไว้ในการศึกษานี้ เพื่อได้เริ่มกล่าวถึงและเผยแพร่ให้สาธารณะชนได้รับรู้และเข้าใจต่อสถาปัตยกรรมมลายูปัตตานีได้อย่างถูกต้อง เป็นที่น่าเสียดายว่าการศึกษานี้มุ่งเน้นเพื่อการออกแบบสถาปัตยกรรมตามหัวข้อข้างต้น ฉะนั้นการศึกษสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบจารีตมลายูปัตตานีนี้อาจทำได้ในขอบเขตอันจำกัดต่อเวลาและขอบเขตที่มุ่งประโยชน์เพื่อนำไปสู่กระบวนการการออกแบบ ยังมีเรื่องราวและสาระอีกมากที่น่าสนใจและสมควรบันทึกไว้จึงตั้งข้อเสนอแนะไว้ให้ผู้ที่มีความสนใจนำไปศึกษาต่อยอดในรูปแบบการวิจัยเชิงวิชาการอย่างเต็มรูปแบบต่อไป

ในส่วนของการออกแบบโครงการศูนย์ประวัติศาสตร์และนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีนั้นพยายามหยิบยกรูปแบบและองค์ประกอบต่างๆของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบจารีตมลายูปัตตานีมาใช้ บ้างก็ให้ความรู้สึกที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนจนสร้างความแตกต่างจากสังคมไทยทั่วไป และบ้างก็ให้ความรู้สึกที่ละม้ายกับภูมิภาคอื่นในสังคมจนอาจจะสูญเสียอัตลักษณ์ไป ฉะนั้นแล้วอาจเกิดการตั้งคำถามของสังคมต่อรูปแบบที่นำมาใช้ ฉะนั้นการหยิบยืมรูปแบบใดๆมาใช้สอยต่ออาคารสาธารณะจึงเป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาเพื่อให้ได้ประโยชน์ที่จะได้รับอย่างสมควร

บรรณานุกรม

- Mohamad Tajuddin, Mohamad Rasdi , and others, (2005), “ **The architectural heritage of the Malay world: the traditional house**”, Universiti Teknologi Malaysia, Skudai, Johor
- Mohamad Tajuddin, Mohamad Rasdi, (2015), “ **Mosques, Temples and churches in Malaysia**”, Kuala Lumpur
- Zumahiran Kamarudin, “**Long-roofed houses of northeastern peninsular Malaysia: sustainability of its identity in the built environment: An evaluation from timber form to masonry hybrids**”, 2015
- Suzana Said, Mohamed R. Embi. (2008๗). “**A parametric shape grammar of the traditional malay long-roof type houses**” international journal of architectural computing issue 02, volume 06, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2563, URL : http://papers.cumincad.org/data/works/att/ijac2007620_1.content.pdf